Naše řeč

ROČNÍK XXIX. ČÍSLO 2. 1945.

Jsme svobodni!

Po šesti letech nevýslovného týrání zase volně dýcháme. Násilnická moc nacistického Německa se rozpadla pod údery vítězné rudé armády a vojsk našich západních spojenců. Český národ po všechny časy zachová svým velikým osvoboditelům vděčnost za to, že nadobro a navždy potřeli našeho úhlavního nepřítele, takže už nikdy nás nebude dusit a brzdit na naší cestě pokrokového myšlení a svobodné práce.

Do nového života vstupujeme s hlubokým citem vděčnosti a úcty ke všem svým mučedníkům a bojovníkům, kteří za naši svobodu obětovali život. Snad každý z nás má mezi nimi někoho ze svých drahých a se smutkem v srdci na něj myslí v těchto velkých dnech. Budiž jim všem věčná paměť a sláva!

Z úkolů, které na nás v osvobozené vlasti čekají, nebude úkolem nejmenším práce o dalším zvelebování našeho drahého jazyka mateřského a nyní především jeho rychlé očištění z kalného nánosu těch strašných šesti let německé zvůle.

S novým životem do nové, radostné práce!

František Šimek:

Frajnařka.

V románě Jiřího Mařánka Ohnivý déšť (vyšlo v Družstevní práci r. 1944) čteme toto slovo dvakrát. Na str. 161: „Jsou to teď děvčiska!" pohoršeně horlí frajnařka v trhu pod plachtou, když se u ní plátenice Lucinarka zastavila pro svitek kalounů. A na str. 243: Kdesi u stánku vykřikující frajnařky se nakupí hlouček zvědavců...

Slovo, kterého tu autor užil, píše se sice v staročeských rukopisech „fragnarzka", jenže *g* v staré češtině neznamená vždy *j*, nýbrž někdy i naše novočeské *g*. Také v Jungmannově Slovníku čteme: fragnářka = penestica (Jungmann četl tedy patrně také *frajnářka,* protože rozlišuje *g* — píše nad ním háček — od *j*, jež píše prostě *g*). Jungmannův doklad je z Bohemáře; ve vydání Klareta u Flajšhanse na str. 65, v. 752, je místo toho „hokyně", jen rukopis O (je to uvedeno pod čarou) má výraz *fragnarzka* (v Slovníku ke Klaretovi je uveden jen jako varianta při hesle *hokyně*). Jiný doklad tohoto slova — i v staré češtině řídkého — má Gebauer v Slovníku stčeském I, str. 386, ze Štítného (v budyšínském rukopise Řečí besedních): krčmářky, fragnarzky, kramářky.

K těmto dvěma dokladům uvádím ještě z Rokycanova Výkladu na evangelium sv. Jana (rukopis kapitulní, str. 99a[r]): „To je proti lidem těm, ješto se mají lehce při svátostech (řkouce): Á, co ten olej (= při posledním pomazání), an smrdí, ano ffranarka (sic!) vonější(!) prodává?! — a rúhají se." Rokycana tu jistě užil slova „fragnářka", ale písař mu už nerozuměl a zkomolil je (rovněž písař druhého rukopisu, bechyňského, který místo toho napsal dokonce: ſatnarca!).

Konečně v rukopise univ. XVII D 4 (Truhlář, Katalog českých rukopisů, str. 135) ze stol. 17. čteme, že autorkou kteréhosi receptu byla „panna Bětuška Fragkmarka" — patrně se slovo fragnářka (fragnárka?) stalo jménem vlastním.

Z tohoto posledního dokladu vidíme jasně, že se vyslovovalo opravdu *frag-*, nikoli *fraj-*. Také mužský rod tohoto slova (rovněž velmi řídký) zněl *fragnář* a psával se též *fraknář* (doklad ze Štítného je u Gebauera v Slovníku stč. na uv. m.); u Kotta (díl VI, Dodatky, str. 333) je doložen dokonce *fraknéř,* z Popravčí knihy pánů z Rožmberka. Pro čtení *fragnář,* nikoli *frajnář,* svědčí i etymologie slova, kterou podává Gebauer na uv. m.: je ze stněm. phragener, phragenâri = Kleinhändler, Victualienhändler. Slovo *fragnář* pak znamenalo u nás hokynáře, *fragnářka* hokynářku.

Sotva tedy správně užil Mařánek tohoto slova v prvním dokladu, kupuje-li u fragnářky plátenice „svitek kalounů".

Zajímavé je, že toto slovo podnes žije na Slovensku. Kálal (Slovenský slovník) uvádí pod heslem *fľagnár, fľagner* také fem. *flagnárka* = hokynářka, ano i *flagnárčina* = hokynaření, hokynářství.*) I zde bylo převzato slovo základní z němčiny, jak poznamenává Kálal. Pod heslem *fragner* je odkaz k *flagnár*.

Jinak kniha Mařánkova je jazykově téměř bezvadná; jen pořádek slov je místy zbytečně strojený — ani v staročeštině se nekladlo sloveso násilně na konec věty, to se stalo manýrou jen několika málo spisovatelů českých až v době humanismu vlivem latiny.

Karel Říha:

Čárka před infinitivem ve větě jednoduché

Je stále hodně nejistoty o tom, kdy třeba výraz infinitivní oddělovat čárkou, kdy nikoliv. Jednou z příčin té nejistoty bývá nesprávné domnění, že infinitiv má nějaké zvláštní postavení ve větě, že je něčím podobným asi jako přechodníky. Ale infinitiv není v podstatě nic jiného než pojmenování děje a ve větě jednoduché mívá naprosto stejné postavení jako kterýkoliv výraz jiný; psaní čárek u něho se tedy řídí nebo by se aspoň mělo řídit způsobem, kterým je infinitiv do věty začleněn, jako se to děje u kteréhokoli jiného větného členu.

Druhou příčinou je patrně neurčitost a nepřesnost dosavadních pouček o psaní čárky při infinitivu. Před lety o tom psal v NŘ. (V, 6 n.) Zubatý, ale zásadu větného členění uplatnil jen při infinitivu samostatném, stojícím mimo větu, kdežto u infinitivu s platností pravidelného větného členu příliš jednostranně opíral psaní čárek o výslovnost s pausou nebo bez pausy; ale výslovnost, jak Zubatý na onom místě sám několikrát důrazně připomíná, je velmi nestálá, různá podle jednotlivců, podle tempa řeči i podle okamžité nálady mluvící osoby, a je tedy řídítkem značně nejistým. Proto také nedospěl Zubatý v tom svém výkladu k žádnému určitému závěru. Přesto však nejistá základna, jíž se přidržoval, nebyla opuštěna ještě ani čtvrt století potom, a tak i nová Pravidla českého pravopisu podávají v podstatě jen učení Zubatého. Také v nich je zřetelně odlišen toliko infinitiv „postavený mimo větu" (na př.: Míti humor, to znamená mnoho

*) Upozornil mě na to univ. prof. Václav Vážný, který má rovněž doklady těchto slov z živé mluvy na Slovensku.

milovati; IA4c, str. LVI), kdežto o ostatních infinitivech se říká: „Někdy (čárkou oddělujeme) rozvité výrazy infinitivní, jsou-li i v řeči odděleny přestávkou“ (IA2d, str. LV), a to je tedy staré poučení Zubatého. Za příklad takového rozvitého infinitivu odděleného v řeči přestávkou uvádějí Pravidla na onom místě větu: „Neměli jsme dosud potěšení, potkat pana technického ředitele“. Zkoušel jsem na mnoha lidech, jak tuto větu vyslovují, ale ani jeden, pravím, ani jeden z nich nedělal v nenucené řeči za slovem *potěšení* přestávku; ta čárka je tam tedy při nejmenším velmi pochybná.

Stejně nevyjasněné poučení si odnášíme i z jiných pomůcek jazykových, na př. z Gebauerovy-Ertlovy Mluvnice české (II, 1926, 109 n.), z Gebauerovy-Trávníčkovy Příruční mluvnice (1930, 283) a z Hallerovy Rukověti (1940, 104). Pokusím se tedy ukázat, jak snadno a jasně bychom případy s čárkou a bez čárky rozlišovali, kdybychom se při tom řídili větnou platností infinitivu.

I. *Infinitiv je členem věty,* t. j. podmětem, předmětem, přísl. určením, přívlastkem (neshodným), doplňkem nebo (při úspoře slovesa určitého) přísudkem; mohli bychom podle toho mluvit o infinitivu podmětném, předmětném, příslovečném, přívlastkovém, doplňkovém a přísudkovém. Na př.:

Infinitiv podmětný:

Opravit celé opatství by stálo celé jmění a bylo by to zbytečné. (J. Zarálek.) Přestala volnost, přestalo držeti se jen maminky. (Al. Jirásek.) Škoda hnít takovým střevícům. (Jos. Uher.) Byl by omyl domnívati se, že....

Infinitiv předmětný:

Tam jsem tušil ulétati její (sestřinu) duši. (Jos. Uher.) Slyším-li zpívat píseň „Kde domov můj?“ některým z našich pěveckých sdružení nebo slyším-li zahráti ji vojenskou hudbou, jsem vždy vzrušen a dojat. (Hudba a škola 2.) Babičko, já již viděla házet po dobytku kamením a tlouct ho bičištěm a okleštky. (Fr. Pravda.)

Infinitiv příslovečný:

Neměli jsme ani kdy pohovořit si o mé budoucnosti. (K. Hadrbolec.) Nerozpakovali se (sedláci) dlouho, aby se spolčili zahanbit a zkazit člověka, který vybřednuv z kalu života lehkomyslného, poctivě se snažil, by bludy svoje napravil. (K. Světlá.) V širokém močále roste dobré rákosí, tam je řežou z pivovaru ucpávat sudy. (V. Tille.) Byli jsme se podívat na „Prodanou nevěstu“ v Národním divadle.

Infinitiv přívlastkový:

Dospěje se k možnosti jazykové změny datovati. (E. Smetánka.) (Průdušnost je) schopnost propouštěti proud vzduchový. (Přír. slovník.) Tu pak nastal blázinec ztracený čas dohnat. (K. Hadrbolec.) Slovesu zbývá často jen úkol vyjadřovat pouhý děj vyabstrahovaný. (J. V. Bečka.)

Infinitiv doplňkový:

V létě, když byla vrchnost na panství, vidívaly děti mnohdy krásnou kněžnu jeti na koni a v průvodu jejím panstvo. (B. Němcová.) (Lékárník)

zdál se vypíjeti dlouze jed této myšlenky. (Fr. Šrámek). Vidíš, o jiné se staráš, a mne tu necháš trápit se samotného. (Fr. Kožík.) Poslouchám růsti ten divoký šum. (Ant. Sova.)

Infinitiv přísudkový (úsporou určitého slovesa):

To Baruška všechno obstará, to je její radost, a tuhle zas Málinka, ta zas jen vyšívat, všecko jako květ. (Al. Jirásek; „ta zas jen vyšívat" = asi: ta zas by jen vyšívala.) Ten nejposlednější čeledín měl dýmku, do které třeba bramborové natě si nacpal. Ale on (Jan) nemít ničeho, ničeho, a nevědět, jak k tomu se dostat, bezpochyby že nikdy k ničemu to nepřivede. (Ž. Podlipská.) Ty vizte lotry, darebáky! Hrom prásknout do nich v ráz! (Jar. Vrchlický.)

Takovéto infinitivy se tedy čárkami od ostatní věty neoddělují, stejně jako se neoddělují čárkou větné členy vyjádřené jiným výrazem než infinitivem. Není důvodu ani k tomu, aby se rozlišovalo mezi infinitivem rozvitým a nerozvitým, neboť při jiných výrazech psaní čárek také nezáleží na tom, jsou-li rozvité čili nic. Přestávky ve výslovnosti pak tu — kromě přívlastku volného — vůbec nemají co dělat, jak už ze všeho je vidět; vyskytují-li se, mohou to být leda přestávky k nabrání dechu (při nějakém delším členu), nikoli však přestávky povahy psychologické, a jen tyto by mohly mít vliv na psaní čárek.

Jestliže je infinitiv přívlastkem volným, čárkou jej ovšem oddělujeme, na př.: Byla v tom tvrdošíjnost jakási, ukázat ochotu k vybudování nových prostředků k existenci. (Ant. Sova.) Toho prostředku možno používat k účelu velmi oprávněnému, těšit zarmoucené, pomáhat osiřelým. (Fr. Vejmelka.) Odmítl jsem ten příliš průhledný pokus odpůrcův, vylákat mě k neužitečnému sporu. — Že je infinitivní výraz přívlastkem volným, pozná se snadno z toho, že věta v podstatě zachová dobrý smysl i tenkrát, když přívlastek vypustíme. Přívlastek těsný však čárkou neoddělujeme, a proto se nemá čárkou oddělovat ani infinitiv, je-li přívlastkem těsným (příklady viz nahoře). Ve větě citované zde prve z Pravidel by výraz infinitivní mohl být přívlastkem volným jenom v tom zvláštním případě, že by měl platnost jen jakéhosi přidaného vysvětlení, t. j. kdyby výraz „Neměli jsme dosud potěšení" obstál v dané situaci také sám o sobě; jinak však bychom jej asi vždycky pokládali daleko spíše za přívlastek těsný a čárkou bychom jej neoddělovali. V Přír. slovníku se pod heslem *protidůkaz* píše: „důkaz provedený s účelem, vyvrátiti důkaz jindy n. jiným položený"; čárka je tu nadbytečná a proti větné stavbě, neboť infinitivní výraz tu zcela nepochybně má platnost přívlastku těsného.

Zbytečně se čárka před výrazem infinitivním píše i v této větě: Není potřebí, při každé příležitosti a zvláště vykládati, kterak . . . (Gebauer-Trávníček, Přír. ml. 283). Infinitivní výraz je v té

větě podmětem a podmět, jak známo, čárkou se neodděluje, i když je to podmět rozvitý.

II. *Infinitiv stojí mimo větu,* t. j. infinitivní výraz se pro důraz nebo z jiného důvodu vyjme z věty a postaví se před ni nebo za ni anebo se vloží do věty jako samostatná vsuvka; ve větě samé pak místo infinitivu stojí příslušný tvar zájmena *to,* jímž se k infinitivu odkazuje. Tak se na př. z věty „Chybovati je lidské", v níž je infinitiv podmětem, stane věta „To je lidské, chybovati" nebo „Chybovati, to je lidské". Třetí způsob, s infinitivem vsunutým dovnitř věty, je řídký („Nemá dost chuti začínat stále znova": „K tomu, začínat stále znova, nemá dost chuti"). Infinitivu tohoto způsobu bychom mohli říkat *infinitiv volný.*

Je to tedy typ „Ta voda, to je zlý živel" nebo „To je zlý živel, ta voda" a je dobře vyznačován právě tím tvarem zájmena *to*; podle něho jej poznáme ihned.*) Člen, který je takto postaven mimo větu, oddělujeme v písmě čárkou, jak také předpisují Pravidla (IA4c). Uvedeme pro větší názornost zas několik příkladů:

To se na hochy nesluší, držet se máminých faldů. (B. Němcová.) To by tak bylo něco bývalo, nechat Pána Boha čekat k vůli takovému jucháči. (K. Světlá.) Tenkrát to nebylo právě nic namáhavého, rychtařit. (K. Světlá.) Ač věděla naše hospodyně, že to choulostivá věc, na úřadě o lesňácích se zmiňovat, přece jí to nedalo. (K. Světlá.) Ale to je nápad, pane, sníh nebejt a jet po sáňkách! (V. Mrštík.) To je víc, umírat za jiné. (J. Kopta.) Nechati takové poklady zbůhdarma ležeti ladem, toť zhola bláznovství. (G. Janson - H. Hackenschmied.) Rozhazovati semínka poznání, to je tolik jako poodhaliti člověku dráhu naděje. (V. Donát.) To není málo, zabít. (Jos. Toman.) To bych také nevěděla, posílat mu, když už je hejtman! (M. A. Šimáček.) Přesvědčuje se každý, že mu (Příhodovi) neběží o to, v koutku mudrovat, negovat, kritisovat a snovat teorie, které by se nedaly uskutečnit, nýbrž o to, zlepšit v školství, co se zlepšit dá. (Vilém Nový ve sbor. „V. Příhoda".) Kdo to jakživ viděl, tak přeložit loď? (T. Pansen.) Zdá se, že se spokojí tím, být do jisté míry pasivní. (Fr. Vejmelka.) Není nad to, nechat si všechno zajímavé pro sebe. (M. Fábera.) Řemeslu se učit, toho znám případů jen málo. (J. Herben.)

Svým původem sem náleží také spojení *jsem, nejsem s to udělat něco.* Ale už Zubatý v NŘ. V, 6 n. ukázal, že se v něm často infinitiv čárkou neodděluje, a vysvětloval to tím, že infinitiv tu ztratil svou původní samostatnost. My bychom nyní spíše řekli, že zájmeno *to* ve výraze *jsem, nejsem s to* ztratilo platnost odkazovací a infinitiv se k tomu výrazu připojil t ě s n ě jako člen rozvíjecí, závislý, t. j. tak, jako je tomu na př. v souznačném

*) Třeba jej však odlišovati od vět, v nichž zájmeno *to* neodkazuje k infinitivu, nýbrž k něčemu jinému, co předchází, na př.: (V X. zkoušejí pěstovat rostliny v živném roztoku.) Je *to* (t. j. to pěstování) u nás první pokus pěstovati rostliny bez prsti. Takovéto případy náleží do skupiny I.

spojení „mohu, nemohu udělat co“. Proto se ve spojení „jsem, nejsem s to udělat něco“ čárka zpravidla nepíše.

III. *Infinitiv má platnost spojkové věty,* na př.: Koupil bych tu parcelu, jen mít dost hotových peněz (jen mít = jen kdybych měl). Psaní čárek se tu řídí pravidly o čárkách v souvětí a nepůsobí nesnází; nás se ovšem tento případ už netýká, neboť se zabýváme toliko infinitivem ve větě jednoduché.

To jsou asi všechny hlavní způsoby, v kterých se infinitiv ve větě vyskytuje. Vypustili jsme jen některé případy zvláštní a útvary přechodné, jako jsou na př. spojení „nemám co dělat“, „nevím, co dělat“ a pod.; o nich se vykládalo v NŘ. nedávno (XXVII, 152 n.). Jestliže nyní celý ten svůj výklad shrneme, vypadne nám asi takovéto přehledné poučení o tom, kdy se píše čárka před výrazem infinitivním:

Čárkou oddělujeme ve větě jednoduché:

1. Infinitivní výraz s platností přívlastku volného, na př.: Toho prostředku možno používat k účelu velmi oprávněnému, těšit zarmoucené, pomáhat osiřelým.

2. Infinitiv volný, t. j. infinitivní výraz stojící mimo větu a zastupovaný ve větě samé příslušným tvarem zájmena *to,* na př.: To se na hochy nesluší, držet se máminých faldů. To je víc, umírat za jiné. Rozhazovati semínka poznání, to je tolik jako poodhaliti člověku dráhu naděje. Řemeslu se učit, toho znám případů jen málo.

Neoddělujeme však čárkou infinitiv těsný, t. j. infinitivní výraz včleněný do věty jako těsný větný člen (infinitiv podmětný, předmětný, příslovečný, přívlastkový, doplňkový, přísudkový); v tomto případě nezáleží na tom, je-li infinitivní výraz holý či rozvitý. Na př.: Chybovati je lidské. Přestalo držeti se jen maminky. Pokouší se rozdělat oheň. Bojí se jít v noci sám hlubokým lesem. Neměli jsme ani kdy pohovořit si o mé budoucnosti. Průdušnost je schopnost propouštěti proud vzduchový. Mne tu necháš trápit se samotného. Chlapci jen odhodit lžíci po obědě a honem vyběhnout na humna!

Na konec ještě jen připomínám, že se toto poučení odlišuje od Pravidel jen v tom, že víc a důsledněji vychází z větné platnosti infinitivu. A o ni se patrně musí opřít každý, kdo chce mít v této otázce jasno.

Jiří Haller:

Nazvati mateřídouškou.

Dodatkem k článku „Syn jménem Jan", otištěnému v NŘ. XXVII, 179 n., odpovídáme na otázku: Jaký je poměr mezi nominativní a instrumentální vazbou slovesa *nazvati (se), nazývati (se)*? Má se říkat „hrad nazvali Vyšehrad" či „Vyšehradem"? A „Karel IV. je nazýván Otec vlasti" či „Otcem vlasti"? „Nazývali ji Šimonka" či „Šimonkou"?

Sloveso *nazvati (se), nazývati (se)* podobně jako *jmenovati (se), slouti* a j. náleží mezi slovesa, kterým se říká v ý z n a m e m n e p l n á, neboť se zpravidla neobejdou bez nějakého výrazu doplňovacího. Tento doplňovací výraz (doplněk) býval, jak učí mluvnice, původně v témž pádě jako jméno, k němuž se prostřednictvím slovesa vztahoval; vznikala tím vazba dvojího nominativu (při podmětu, na př. „nazývali se dobří lidé") nebo dvojího akusativu (při předmětu, na př. „nazývali je dobré lidi"). Avšak už v nejstarší době našeho písemnictví a nepochybně také už před ní, v době předčeské, začal do těchto vazeb dvojího stejného pádu pronikat instrumentál; proč se tak dělo, vyložil V. Ertl v NŘ. VI (1922), 290 n., a také Gebauerova-Ertlova Mluvnice česká II (1926), 190 o tom stručně poučuje. Hned od počátku se tedy setkáváme také se spojeními „nazývali se dobrými lidmi", „nazývali je dobrými lidmi". Zato nominativ jmenovací nemá v staré době dokladu, aspoň ne tam, kde jej nelze pokládat za součást vazby dvojího nominativu, t. j. u slovesa předmětného (*nazvati, nazývati koho*) a ve spojení s příd. jménem *nazvaný, nazývaný*; nejstarší doklad mám teprve z Komenského.

Už napřed bychom tedy mohli říci, že se doplňková vazba slovesa *nazvati (se), nazývati (se)* vyvíjela v češtině stejně jako u jiných sloves významem neplných (*činiti, stávati se* atd.) a že dnes bývá tu doplněk substantivní i adjektivní zpravidla v instrumentále (Gebauer-Ertl II, 190 n.). V běžné praxi s touto poučkou vystačujeme a také ony tři příklady, které jsme položili v čelo tohoto článku, mohli bychom podle ní snadno rozhodnouti. Ale nejasné zůstává, jaké místo má u slovesa *nazvati, nazývati* nominativ jmenovací. Podívejme se tedy ve světle dokladů, jak se vazby tohoto slovesa v jazyce vyvíjely a k jakému stavu při nich jazyk dospěl dnes; doplníme tím v jedné věci starší výklad Jaroslava Hrušky „O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentálu doplňkovému" (Listy filol. 17, 1890, 367 n.).

Chceme-li do svého přehledu pojmout všechny hlavní okolnosti, které mohou míti vliv na volbu pádu v doplňku, musíme jej založit na schematu značně složitém. Nejprve bude třeba rozlišit tři skupiny podle vidu a významu:

I. *nazvati, nazvati se* (dok.) = dáti jméno, dáti si jméno,
II. *nazývati, nazývati se* (nedok.) = dávati jméno, dávati si jméno,
III. *nazývati se* = míti jméno.

Uvnitř těchto skupin se pak objevují vazby:

I. *nazvati* (*se*) = dáti (si) jméno.

1. nazvati koho
   a) s akus. (= vazba dvojího akusativu: „nazval syna Jana“),
   b) s nom. (jmenovacím: „nazval syna Jan“),
   c) s instr. („nazval syna Janem“);
2. býti nazván
   a) s nom. (= vazba dvojího nominativu: „syn byl nazván Jan“),
   b) s instr. („syn byl nazván Janem“);
3. nazvaný
   a) s nom. (jmenovacím: „syna nazvaného Jan“),
   b) s instr. („syna nazvaného Janem“);
4. nazvati se
   a) s nom. (= vazba dvojího nominativu: „nazval se Jan“),
   b) s instr. („nazval se Janem“).

II. *nazývati* (*se*) = dávati (si) jméno.

1. nazývati koho
   a) s akus. (= vazba dvojího akusativu: „nazýval syna Jana“),
   b) s nom. (jmenovacím: „nazýval syna Jan“),
   c) s instr. („nazýval syna Janem“);
2. býti nazýván
   a) s nom. (= vazba dvojího nominativu: „syn byl nazýván Jan“),
   b) s instr. („syn byl nazýván Janem“);
3. nazývaný
   a) s nom. (jmenovacím = „syna nazývaného Jan“),
   b) s instr. („syna nazývaného Janem“);
4. nazývati se
   a) s nom. (= vazba dvojího nominativu: „nazýval se Jan“),
   b) s instr. („nazýval se Janem“).

U I, 4 a II, 4 by měla být pro úplnost připojena ještě c) vazba s akusativem, t. j. druhotná vazba dvojího akusativu (shoda v pádě se řídí zájmenem zvratným: „cítil se zdráva“); ale u slovesa *nazvati* (*se*), *nazývati* (*se*) se tato vazba nikdy nevyskytla.

III. *nazývati se* = míti jméno.

1. nazývati se
   a) s nom. (= vazba dvojího nominativu: „syn se nazýval Jan“),
   b) s instr. („syn se nazýval Janem“).

U všech jednotlivých typů pak bude třeba rozlišovat ještě spojení se jménem podstatným (obecným, vlastním) a přídavným.

Dosadíme-li nyní do tohoto schematu skutečné doklady, vznikne dostatečně přesný obraz, kdy a jak kterých z těch možností jazyk využíval a které z nich opomíjel; a zároveň budeme moci srovnati sku-

tečný usus s mluvnickou theorií. Staročeské doklady jsou sebrány z jazykozpytných prací Gebauerových, ze jmenované stati Hruškovy a z některých vydaných spisů staročeských; novočeské doklady jsem čerpal hlavně z lístkového materiálu Slovníku jaz. českého. Bylo by zbytečné uvádět všechny doklady, které mám po ruce, ale jejich počet udávám, přestože jejich soubor ani zdaleka není úplný, nýbrž spíše namátkový; relativní poměr těch čísel totiž aspoň zhruba znázorňuje poměry skutečné. Doklady nejasné, v nichž je pochybný pád jména v doplňku nebo význam slovesa, z této své statistiky zatím vypouštím; je to celkem jen několik případů.

I. nazvati (se) = dáti (si) jméno.

1. a) nazvati koho *s akus.* (vazba dvojího akus.: „nazval syna Jana“).

Stč.:
a nazvachu to pole Ktvúcé pole (cestop. Mandevillův) (1);
nč.:
s podst. jm. obecným: kdyby vás (lidi) někdo psa neb svini neb vola nazval (1780 Khun); tyto její moci nazveme: představěcí..., cítěcí a žádací mohútnost (vládu) (1820 Jungmann) (5);
s podst. jm. vlastním: (žena) již Adam ihned za svou manželku uznav, nazval Evu, to jest: Matku živých (1770 Kr. uvedení k příb.); nazvala ho Václava (1872 Pravda) (4);
s příd. jménem: nazval dílo své dobré (1823 Čelakovský); suché je (formy) také nenazvu (1871 Neruda) (3).

1. b) nazvati koho *s nom.* (jmenovacím: „nazval syna Jan“).

Stč. 0;
nč.:
s podst. jm. obecným: ustanovil jinou (vládu) ji nazvav „nejvyšší národní rada“ (1831 Praž. nov.); netrpělo by se, aby zpěvák směl nazvat aristokratku kamarádsky moje milostivá (1845 Havlíček) (2);
s podst. jm. vlastním: své obě děti nazvala Jusuf a Fatima (1840 Tomíček); nazval jsem je (ženy) „Ada“ a „Zilla“ (1871 J. Durdík); (syn) jejž nazvala Lug (1898 Zeyer) (5);
s příd. jménem 0.

1. c) nazvati koho *s instr.* („nazval syna Janem“).

Stč.:
s podst. jm. obecným: chrústem jeho chci nazvati (rkp. Hradecký); otcě svého nazváše bohem (Ev. Víd.); ješto ste mě kacieřem nazvali (Životy sv. Otců); nazvachu jeho knězem (Mand.); pán obloupí sedláka i nazuove to kázní (Rokycanova Postila); že jsem je potvorami nazval (Komenský) (12);
s podst. jm. vlastním: ten kostel Zderazem nazvachu (Kron. Dalimilova) (1);
s příd. jménem 0;
nč.:
s podst. jm. obecným: nenazvete to pošetilostí, banditi, co velictvím nazvat se bojíte (1786 K. H. Thám); kdo pak kořist nazve loupeží?

(1805 Hněvkovský); i nazval Bůh suché místo zemí (1811 Jungmann); výborně věk tento nazval jazyk náš jinošstvím (1834 Mácha); jiné rostliny a květiny nazvali (naši předkové) podle Krista i svatým křížem, kopím a kopíčkem, umučením a mučenkou (1844 Kollár); prostý kvítek, v něm majíc útěchu, mateřídouškou nazvaly (1853 Erben); nenazvi mne lhářem (1868 Neruda); tyranem tě nazve vlastní syn (1870) Krásnohorská); před chvílí mne nazval krásným hochem (1885 Vrchlický); vždyť nesmím nazvat sladkým pěním svých nevázaných veršů dav (1887 Machar); že muže takového přítelem nazvati směl (1898 Zeyer); nechť nazve tento stav dekadencí (1902 V. Mrštík); slavným rodem je (Salavy) nazval (1915 Jirásek); nazval tyto události „rekordem bankrotistů" (1918 Vachek) (70);

s podst. jm. vlastním: (synáčka) jsem po tobě Tymonem nazval (1806 Jungmann); nazvali ji na památku jejího podivného vysvobození (z řeky) Vlnomírou (1824 J. J. Marek); hrad tento Mosburkem nazvali (1843 Kollár); (děcko) Josou nazvali při křestění svatém (1857 Pfleger); tu (sestřičku) po kmotře, otcově sestře, Anežkou nazvali (1891 Jirásek) (11);

s příd. jménem: meč dobrým nazůveš (1845 Jungmann); vaše jednání nejen lehkomyslným, ale i špatným nazvat musím (1864 Neruda); (večer) jejž před chvílí sama pro mne radostným a slavnostným jste nazvala (1872 Světlá); je (dílo Boží) dobrým nazvals po stvoření (1892 Vrchlický) (9).

2. a) býti nazván *s nom.* (vazba dvojího nom.: „syn byl nazván Jan").

Stč.:

s podst. jm. obecným: ty, dietě, prorok najvyššieho nazván budeš (žaltář Klementinský); prvniet jest mé žákovstvo, a stav kněžský Kristóv jest nazváno (Jakoubek ze Stř.) (3);

s podst. jm. vlastním: by nazván Melettar (Mand.); jáz Pravda jsem nazvána (rkp. Svatovítský) (3);

s příd. jménem 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: (idyla) Slovanům selanka nazvána (1845 Jungmann); domový (též děduška domovoj nazván) (1847 Čelakovský) (3);

s podst. jm. vlastním: on pak Sedeciáš nazván (1770 Kr. uvedení k příb.); (Henoch) nazván jest Idris neboli rozjímatel (1823 Čelakovský); hrabě Vladimír..., jako harfeník nazván Jaromír (1828 Klicpera); od velkého množstva kostí (kość) nazváno to údolí Koscielisko (1838 Zap); nazván byl při křtu svatém Vojtěch (1844 Kollár) (12);

s příd. jménem: jen národ ten buď nazván vzdělaný, jenž..... (1858 Neruda) (1).

2. b) býti nazván *s instr.* („syn byl nazván Janem").

Stč.:

s podst. jm. obecným: ten bude Božím synem nazván (rkp. Hradecký); nebude nazvána Eva matkú všěch (Život Kristův); (ďábel) bohem chtěl nazván býti (Štítný); nedopúštěj toho, by byl nazván hovadem a jsa člověkem (Tkadleček) (8);

s podst. jm. vlastním: Stratislavem by nazvaný nebyl (rkp. Svatovítský) (1);

s příd. jménem 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: (chceš, abys) ty nazván byl cizoložnice pastýřem? (1823 Čelakovský); čest nazván býti radou titulárním (1866 Just) (3);

s podst. jm. vlastním: (klouček) nazván Františkem (1890 Jirásek) (1);

s příd. jménem 0.

3. a) nazvaný s *nom.* (jmenovacím: „syna nazvaného Jan").

Stč.:

s podst. jm. obecným: vida já, že všichni tito nad sebou starší své (biskupi, arcibiskupi, opatové, proboštové, děkanové, superintendenti, inspektores atd. nazvané) mají (Komenský) (1);

s podst. jm. vlastním 0;

s příd. jménem 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: mimo nebe a peklo ještě třetí místo, očistec nazvané (1778 Výtah katech.); jaké to podivné zvíře — nazvané člověk! (1844 Tyl); (užívala) i všelikých kunštů tajného umění naprosto čarodějnické nazvaného (1862 J. J. Kolár); nebeským nápojíčkem, káva nazvaným, své míruplné rty navlažují (1860 Gallat) (5);

s podst. jm. vlastním: (kníže) Arnošt nazvaný (1775 Hist. o hr. Jindřichovi); (knížka) nazvaná Rozmlouvání Rozumu s člověkem (1783 K. H. Thám); blíž hradu Hluboká nazvaného (1812 J. N. Štěpánek); pacholek, u společníků svých „Honza Nebojímse" nazvaný (1834 Mácha); horní část (ulice), nazvaná Smolenský rynek (1845 Havlíček); čtvrtý díl „Bídníků", nazvaný „Idyla v ulici Plumetské" (1864 Zl. Praha); chránilo je (Brumovice) veliké jezero, Smraďák nazvané (1889 Herben); báseň Miloty Zdirada Poláka nazvanou „Vznešenost přírody" (1897 Vrchlický) (22);

s příd. jménem: já jsem rytíř, nazván černý (1844 Hněvkovský) (1).

3. b) nazvaný s *instr.* („syna nazvaného Janem").

Stč.:

s podst. jm. obecným: jich čarování, nazvanému chválú boží (Chelčický) (1);

s podst. jm. vlastním 0;

s příd. jménem 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: jedli jsme mech, nazvaný dršťkami skalními (1805 Jungmann); sekerka ..., u nich valaškou aneb ciupagou nazvaná (1838 Zap) (2);

s podst. jm. vlastním: Mezi Lhotami, nyní Pískovou a Kostelní nazvanými, rozkládal se ... nevelký vysoký bor (1869 Janda); dceruška, nazvaná Jindřiškou po tetičce (1876 J. Klicpera) (3);

s příd. jménem 0.

Poznámka.

Ve třech dokladech pronikla shoda v pádě se základním jménem: Penízkovou ulicí nahoru k tehdy nazvané „Blátivé ulici", nyní ulici

Jízdecké (1864 Pfleger; míněno patrně tak: k ulici tehdy nazvané „Blátivé ulici"); Janu Sladkému, nazvanému Kozinovi (1886 Jirásek); v některých ohledech, nazvaných „praktických" (1891 Zeyer).

4. a) nazvati se *s nom.* (= vazba dvojího nom.: „nazval se Jan").

Stč.:

s podst. jm. obecným 0;

s podst. jm. vlastním: nazva sě Melechmadabero (Mand.) (1).;

s příd. jménem 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: moji učedlníci, nazvavše se mágové (1808 J. Nejedlý); (cesta) nazvala se dosti přirozeně zlodějská cesta (1853 Rittersberg) (3);

s podst. jm. vlastním: pročež se nazval ve smlouvě té toliko Mohamed Ibn Abdallah (t. j. syn Abdallahův) (1854 Rieger); tak by se mohl kus velmi dobře nazvat: „Smrt Karla XII." (1874 J. Durdík); (Scheffer) nazval se Angelus Silesius (1887 Rezek) (3);

s příd. jménem: podobný rým by se strejčený, strejčenec nazvati mohl (1814 Puchmajer) (1).

4. b) nazvati se *s instr.* („nazval se Janem").

Stč. 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: (socha) klasickou prací ... nazvati se může (1821 M. Z. Polák); s praktického stanoviště nazvalo by se to bláznovstvím (1856 Němcová); nazval jste se jednou nejlepším přítelem mým (1860 Světlá); (tábor) mohl nazvati se jeho domovem (1875 Jirásek); nazval jsem sám sebe nerozumným snílkem (1878 Čech); nazval se nerozumným člověkem (1885 F. X. Svoboda); než dějinami cesta (reků) nazve se (1907 Sládek); (sochař) jenž sám se kdysi nazval kajícně erotomanem (1919 Šrámek) (22);

s podst. jm. vlastním: Vladimírem jsem se nazval (1829 Klicpera); jest lehčeji nazvati sebe Bořivojem nebo nějakým X-aslavem (1846 Havlíček); (město) se „Zlatou horou", napotom zkrátka „Zlatou" nazvalo (1863 Klicpera) (4);

s příd. jménem: (loďstvo) které se nepřemožitelným chvástavě nazvalo (1844 Kollár); významně se nazval národ náš slovanským (1853 Štúr); (dívky) které ještě vůbec s to jsou, samy sebe českými se nazvati (1869 Neruda); černé obrázky ... musí se nazvat mistrnými (1873 Zákrejs) (5).

II. nazývati (se) = dávati (si) jméno.

1. a) nazývati koho *s akus.* (= vazba dvojího akus.: „nazýval syna Jana").

Stč.:

s podst. jm. obecným: všecky ty, ješto jeho vuoli plnie, nazývá bratří, máteř a sestry (Ev. sv. Matouše s homiliemi); nazývají je kacieře (Milion); Čechové nazývají je (jisté hříchy) něméhřiechy (Hus);

toho jistého voleného aby nazývali všichni otce najsvětějšího (Jakoubek); učené pak věci nazývají všecky skutky Boží (Komenský) (8);

s podst. jm. vlastním 0;

s příd. jménem 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: když někoho pobožnýho aneb nábožnýho člověka nazýváme (1778 Muratorius); on ji sestru a ona jej bratra nazývati bude (1787 Voita); nenazýváme též toho svatého, na jehožto jméno jsme pokřtěni byli, svého patrona čili přímluvce a orodovníka (1817 Sychra); (jazyk) který jinak nazývati neumíme než štúrovinu (1847 Havlíček); to, co nazývají pokrok a osvětu (1868 Světlá) (13);

s podst. jm. vlastním: jiní zajisté spisovatelé nazývali obor těchto zemí a krajin pořád Sarmatii a Skythii, jiní Vinedy, Venedy, Venedsko (1837 Šafařík) (1);

s příd. jménem: cokoli své nazývati smím (1815 Sychra); chválili je (kázání), moudré a rozumné je nazývajíce (1853 Pravda) (4).

1. b) nazývati koho *s nom.* (jmenovacím: „nazýval syna Jan“).

Stč. 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: nazývají kočího „kučer“ (1845 Havlíček); (Vavák) evangelíky často nazývá „padouchové“, „padouškové“ (1896 Jirásek); nazývá mne rozmilý hoch zlatý (1898 Vrchlický) (5);

s podst. jm. vlastním: nenazývejž mne již žádný Noémi (1807 Wégh); (vinník) jejž chceme Jurko nazývati (1853 Rittersberg) (3);

s příd. jménem 0.

1. c) nazývati koho *s instr.* („nazýval syna Janem“).

Stč.:

s podst. jm. obecným: i počě ji matkú Boží nazývati (rkp. Hradecký); jej nazývají bohem zemským (Milion); počě jej přěludem nazývati (Živ. sv. Otců); co básní nazývají (Ezop); vy mne nazýváte mistrem a pánem (Hus); nazývajíce jej synem Božím (Komenský) (17);

s podst. jm. vlastním: Přemysla Kunrátem nazýváchu (kron. Dalimilova); všickni počechu jej nazývati Marianem (Živ. sv. Otců) (3);

s příd. jménem: jenž pak s lidmi obcuje, marným nazýváchu (Živ. sv. Otců); že mě dobrým nazýváš (Tkadleček) (3);

nč.:

s podst. jm. obecným: (nemoc) kterou rakem nazývají (1770 Zmeškal); vsadil ratolest..., nazývaje ji ratolestí života nového (1823 Čelakovský); skumnou mohutnost nazývávají představlivostí (1844 A. Marek); nazýval to hrou pro malé děti (1857 Pravda); od té doby mne nazýval jen „andělem strážcem“ (1871 Neruda); (hřích) jejž vzdorem nazýváš (1880 Vrchlický); nenazývám to láskou (1893 Čech); nazývej si zradou skutky moje (1898 F. X. Svoboda); co nazýváme reálností (1902 Karásek); chlapy selské s cepy nazýváte bratry (1903 Jirásek) (91).

s podst. jm. vlastním: všickni ji jen mlynářovic Rozárkou nazývali (1808 J. Nejedlý); (bohyně) jež Valkýrami nazývali (1827 Machá-

ček); František, jehož nyní už Horáčkem nazývali (1864 Neruda); nazývali dítě... Zachariášem (1865 Sušil); důvěrně jej Františkem nazývaje (1873 Zelený) (9);

s příd. jménem: Karel IV.... jazyk český častokráte přemilým a líbezným nazývával (1777 Pelcl); nazývám vůbec to, co smyslně nebo patrně dokonalé, krásným (1820 Jungmann); sedláku, jejž hloupým nazývají (1846 Němcová); (člověk) moudrým slona nazývá (1863 Vinařický); vy nazýváte vylhaným cit plynoucí ze ztráty milované osoby? (1885 Vrchlický); (společnost) sama sebe nazývala vznešenou (1916 K. M. Čapek) (26).

2. a) býti nazýván *s nom.* (= vazba dvojího nom.: „syn byl nazýván Jan").

Stč.:

s podst. jm. obecným i vlastním 0;

s příd. jménem: Hron tu byl v radě všech múdřější nazýván (Dal.); Nazarenský bude nazýván (Kořečkův NZ.) (2);

nč.:

s podst. jm. obecným 0;

s podst. jm. vlastním: (místo) Krteň nazýváno buď (1827 Rokos); (Apollo) Delios byl nazýván od ostrova Delos (1856 Šohaj); v některých přípisech úředních pan kancelářský nazýván byl — snad omylem — Mathias Harabes (1889 Herben) (3);

s příd. jménem 0.

2. b) býti nazýván *s instr.* („syn byl nazýván Janem").

Stč. 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: nazýváno pěstovatele její bez obalu „fantasty" (1857 Helfert); otec můj nazýván umělcem geniálním nebo fenomenálním (1878 Arbes) (3);

s podst. jm. vlastním 0;

s příd. jménem: (kolej) jež českou měla býti nazývána (1891 Jirásek) (1).

3. a) nazývaný *s nom.* (jmenovacím: „syna nazývaného Jan").

Stč. 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: 0;

s podst. jm. vlastním: (do věznice) lidem vůbec jen „Fišpánka" nazývané (1876 Neruda) (2);

s příd. jménem: 0.

3. b) nazývaný *s instr.* („syna nazývaného Janem").

Stč. 0;

nč.:

s podst. jm. obecným: mistr komory král., také komorníkem komory královy nazývaný (1875 Tomek) (1);

s podst. jm. vlastním: (krajinu) obyvatelstvu spojených zemí novým Edenem nazývanou (1805 Jungmann); hory Orlické, druhdy i Kladskými nazývané (1896 Jirásek) (2);

s příd. jménem 0.

4. a) nazývati se *s nom.* (= vazba dvojího nom.: „nazýval se Jan").

Stč.:

s podst. jménem obecným: ti, ješto jeho učedlníci sě nazýváchu (Živ. sv. Otců); (Ojíř) nazýval se boží bojovník (Mand.); ti držiec křivě apoštolské miesto křivě sě otcové nazývají (Hus) (4);

s podst. jm. vlastním 0;

s příd. jm.: když sě sám bude nazývati všěch menší (Živ. sv. Otců) (1);

nč.:

s podst. jm. obecným: zdali ale všechny tyto věci ... pravé štěstí nazývati se mohou? (1778 Khun); na plakátech nazývám se arci nejraději: illusionista (1887 Čech); císař se tu nazývá „milostivá hlava oudů našich" (1896 Jirásek); to se nazývá učeně anxiomanie a nekrofilie (1897 Vrchlický) (13);

s podst. jm. vlastním 0;

s příd. jménem: užívání buď těch věcí, které příjemné, buď těch, které odporné se nazývají (1829 Čelakovský); summa snůšek těch ... nejináče než velmi skrovná nazývati se musí (1833 ČČM.) (5).

4. b) nazývati se *s instr.* („nazýval se Janem").

Stč.:

s podst. jm. obecným: kako sě živ smieš českým králem nazývati (Dal.); že sě smě králem nazývati (Hrad.); bez strachu, ktož jest chtěl, mohl se křesťanem nazývati (Štítný); velikáť to múdrost, ktož sě bláznem v čas nazývá (Katonova Disticha); křesťanem počě sě nazývati (Živ. sv. Otců); neb se mnozí nazývají církví svatú (Rokycana) (13);

s podst. jm. vlastním 0;

s příd. jménem : když sě neduostojným nazývá (Živ. sv. Otců); v prvém (dobrovolenství) sě nazývámy malými (rkp. Krumlovský) (2);

nč.:

s podst. jm. obecným: nazývaje se příbuzným mým (1806 Jungmann); (plamen) vše pohltí, co se naším nepřítelem nazývá (1812 J. N. Štěpánek); děvkou se nazývá ta, která měla vtěleného Syna Božího poroditi (1826 Puchmajer); vyloučil z domu svého všecko, cokoli se nenazývalo článkem národu českého (1844 Tyl); nynější ostrov Kampa nazývá se v zakládací listině ... pouze ostrovem dolejším (1855 Tomek); (povaha) jaká se u dětí zatvrzelostí, u dospělých resignací nazývá (1864 Neruda); (neznabozi) kteří se okázale nazývali duchy svobodomyslnými (1872 Světlá); hrdě nazýval se občanem (1889 Herben); umělcem když nazýváš se (1904 Vrchlický); něco, co mohlo se se značnou dávkou optimismu nazývat prvním poschodím (1904 Dyk) (46);

s podst. jm. vlastním: přišel muž a Vladimírem se nazýval? (1828 Klicpera); Češkou se nazývati je mi chloubou, je mi slastí (1844 Němcová) (5);

(Příště ostatek.)

POSUDKY A ZPRÁVY.

Čarovná zahrada. Deset příběhů o lásce. Vydal Elk v Praze koncem roku 1943. Stran 275.

(Ostatek.)

V osmém příběhu vypravuje Helena Šmahelová o podivné a nesmělé lásce malířovy ženy k lékaři. Nesmělý muž i nesmělá žena neposkytují pro milostný příběh příliš mnoho látky, leda snad humoristické. Přesto pojala autorka svůj námět vážně a epicky, s vyrazem velmi sevřeným, místy až konstatujícím, jen s malými ritardandy popisu nebo úvahové lyriky. Proto je psychologie obou postav poměrně málo prokreslena a není vždy dosti přesvědčivá, neboť v tom pojetí, jaké si vybrala autorka, by vyžadovala mnohem podrobnější kresby nálad i duše, tedy zpracování lyricko-epického, nikoliv čistě epického. Také pevná komposice s výraznou koncovkou, kterou v této povídce nacházíme, by se lépe mohla uplatnit v námětu epičtějším.

Ze slohových zvláštností neujde čtenářově pozornosti osobitá záliba autorčina v abstraktech vlastnosti a stavu: okouzlenost (212, 219), rozhorlenost (214), podezřívavost (214), vyčkávavost (217), zklamanost (219), rozechvělost (219), pokořenost (220). Mimo tuto zvláštnost, která jen málo zasahuje do podstaty slohu, není ve slohu této povídky nic nápadného; vypravování i popis mají při své stručnosti jasné obrysy, ačkoliv výběr slov není vždy nejvýraznější. Stručnosti výrazu vyhovují četné nominální věty v popise, dnes tak oblíbené. Všimněme si tohoto postupu na scéně, jak se vrací malířova žena s lékařem z náhodné schůzky:

Noc byla tmavá a zavlhlá. Od řeky vál studený vítr.

V chůzi držel mou paži těsně u svého těla. Téměř jsme nemluvili.

Noční ticho velkoměsta se vzdáleným svištěním drožek. Pruhy světel a stínů. Suchý, drtivý zvuk našich kroků běžel před námi ulicí a zapadal do temnot.

„Chvějete se," řekl soucitně a stiskl mou ruku. „Obávám se, abyste se nenastydla. Kdybychom tak potkali nějaký vůz, aby vás dopravil domů!"

Bylo jasně znát, že věc nemíní doopravdy, že se mi jen omlouvá. Že zároveň se mnou si přeje, aby se tato noční cesta ještě neskončila.

Vzápětí vyjela z boční ulice odněkud se vracející drožka. Okamžik údivu a napjatého čekání: vůz zmírnil jízdu a přiblížil se k chodníku.

Z otálivého pohybu Šimonovy ruky, jímž dal šoférovi znamení, vycítila jsem všechnu jeho zklamanost.

Ostatní bylo dílem několika vteřin. Zapadla jsem protestujíc, avšak bez jediného slova, do polštáře a zaslechla nezřetelné přání dobré noci.

Dvířka třeskla a drožka se rozjela. (218-219)

Devátou povídku napsala Hana Šklíbová, od níž podle doslovu vyšel k Čarovné zahradě popud. Za námět si vybrala smutný příběh dospívající dívky Milevy, jejíž rodiče žijí v rozvráceném

manželství. Mileva se nejednou stává bezděčnou svědkyní jejich vzájemné nevěry. Protože té nevěry bylo na obou stranách víc, je látky až dost k epické kulise líčení duševního i tělesného vyzrávání mladé dívky. Námět autorka pojala epicky: hlavní důraz položila na děj. Rychle střídá jeho scény a mnohdy je staví tak, že se prostupují vespolek. Dějový proud neplyne klidně, nýbrž má četné prudké zvraty, a to vše přispívá k podbarvení duševního zmatku děvčete. Komposice je velmi uvolněna a vypravování končí bez jakéhokoliv pevného závěru.

Sloh této povídky je živý, místy až neklidný, přitom však stručný a nesložitý. Výběr slov je dosti bohatý, věta většinou krátká, jednoduchá:

Přepřška zahnala turisty do boudy. Bouřilo, ale oni byli bezpečně veselí. Tančilo se při gramofonu. Máma s Igorem se proplétali v nějakých složitých figurách, budíce pozornost ostatních...

Mileva stála v otevřených dveřích a za ní nějaká paní.

„Řekněte," ptala se polohlasně jedna, „je to její manžel nebo milenec?"

„Samozřejmě, že milenec. Manžela znám z Prahy, ten se tu ani neukáže. S tímhle chodí už dávno."

Děvče se vypletlo z tlačenice u dveří, sežehlo tři neznámé ženy zlým pohledem a vyšlo před boudu. Hnusné, klepavé báby, ať nechají mámu na pokoji.

Milenec! To slovo mělo najednou podivný zvuk. Igor a máma? Utíkala po vlhkých horských cestách dolů, pronásledována neklidem. Nechtěla uvěřit, ale neměla jistotu. (240)

Anna Maria Tilschová, redaktorka Čarovné zahrady, v desátém příběhu vykreslila rozvedenou ženu, která se kolísá mezi láskou k ženatému lékaři a láskou k svobodnému úředníkovi. První láska ji plně neuspokojuje, druhé se bojí. Tyto duševní rozpory líčí autorka živým, vervním a bohatým slohem. Epický podklad podbarvuje prvky lyrickými a úvahovými, ale dává jim jen tolik místa, aby vystihovaly náladu, nerušily však živý spád vyprávění. Autorka i v této povídce projevuje zálibu v slovech živých, sytých, leckdy s mírnou příchutí satiry a frivolnosti. I věta je živá, bohatá a jasná; nerozbíhá se zbytečně do šíře ani neuhýbá od jádra myšlenky.

Všimněme si, jak je vypracována scéna na hudebním večírku v rodinném kruhu lékařově. Osoby na scéně jsou tyto: lékař a jeho žena Helena; přítel úředník a přitom stejně výborný hudebník jako jeho hostitel, a Marie, ona rozvedená paní. V rozhovoru se kmitne narážka na jejího syna, který studuje v Jičíně.

„Co je s vámi? Jste den ze dne hezčí!" A otázka měla příchuť nebohou a tragikomickou, když ji Helena vypustila s prostoduchou důvěrností z úst mezi Marii, manžela a starosvětského viržinkáře a muzikanta.

„Třeba je spokojenější." Přispěchal jí na pomoc doktor, aby mu sémě podezření nevyklíčilo na domácí půdě. „Nelítá už z hodiny do hodiny a i kluk seká celkem dobrotu."...

„Kdepak kluk!“ s rozhořčeným smíchem odmítla majitelka dvou synů pomyšlení, že by chlapec mohl přidat mámě krásy a půvabu. Rozkývala před Marií ukazováček s obrovským karneolem, který byl nápadností švagrem květnatého županu a všeho nevkusu, s nímž se oblékala až do výstřelků módy. „Ruku na srdce! Co máte? Flirtíček? Nebo opravdovou lásku?“... Marie sklopila oči a prohlížela si dlouze nehty na ruce. Přitom si říkala s hrůzou: Milá holka, zle je! Kdyby jen jedna láska, ale ouvej, na neštěstí hned dvě! (261-262)

Jak vidíme, deset povídek a deset různých slohů. Ale rozdíly mezi nimi nejsou tak typické a svérázné, jako jsme mohli pozorovat v Milostném kruhu. Jak v námětech, tak v jejich zpracování je v Čarovné zahradě málo osobitých výkyvů. Naopak lze pozorovat snahu nezdůrazňovat příliš formální stránku a raději se věnovat stránce obsahové a jejímu propracování. Tato snaha je jistě hodna chvály a přinesla nám nové zkušenosti s povídkou. Povídka je útvar v leccems mnohem nesnadnější než román, nesnadnější pro autora i pro čtenáře. Omezený její rozsah nutí k velké opatrnosti při výběru námětu a žádá také, aby i pojetí a zpracování látky bylo jasné a v souladu s rázem námětu. Proti románu povídka žádá prudší spád a popřává málo místa povahokresbě a líčení. Pro složitou problematiku je povídka útvar málo rozvinutý a nosný. Proto také byli spisovatelé Milostného kruhu ve výhodě proti autorkám Čarovné zahrady. Měli většinou výraznější děj s prudším spádem a s výraznou koncovkou a takové náměty bylo snadnější vpravit do těsnější formy povídky. Spisovatelky, tíhnoucí k hlubší psychologii, nemají fabule s tak výrazně líčeným dějem a epický sloh tu nemá tak vhodný podklad. Proto leckterá povídka z té desítky je spíše náčrtem k obsáhlejší románové skladbě nebo kapitolou, která čeká na své pokračování.

Jazyk povídek Čarovné zahrady je namnoze čistý a správný. Prošly pečlivější korekturou než Milostný kruh, a proto tu není tolik běžných a elementárních jazykových poklesků a odchylek od spisovné normy. Mohli bychom vytknout zálibu v nečeském opise důrazu: Teď je to ona, která vyhledává příležitost, aby se s ním ocitla o samotě (49; Teď vyhledává příležitost ona); vždycky je to psací stůl s notesy, tužkami a lejstry, který si pořídí (95-96; vždy si pořídí psací stůl...); neboť toho večera to bylo, kdy se objevil Karel (110; neboť právě toho večera se objevil Karel) atd. Není vždy dobře využito pořádku slov k vystižení důrazu: sad se stromy tak nízkými, tak rozložitými, že bylo lze rukou nebo se stoličky sčesávati ovoce (104; že bylo lze sčesávati ovoce rukou nebo se stoličky); dítě nemělo na elektriku, proto klusalo pěšky domů (229; proto klusalo domů pěšky) atd. Také příklonky se někdy bez důvodu ocítají na nenáležitém

místě: přede žněmi přehnala se přes pařížskou kotlinu bouře (155; přede žněmi se přehnala); kdyby celá situace se obrátila jako přesýpací hodiny (260; kdyby se celá ...). Inverse není tu vždy v souhlase s obsahem věty: a jednou u Myšáků se rozčiloval Tonda (229; důraz je na přísudku, nikoliv na podmětě, tedy: jednou se u Myšáků Tonda rozčiloval).

Z jiných syntaktických odchylek nás zarazí nadměrný záporový genitiv některých povídek: od zimy Grétryových nenavštívila (162; Grétryovy); ale že by se dostal zrovna do nejproslulejší soukromé kapely, ... toho přece nečekal (136; to přece nečekal); tady bys toho nedokázala (204; to nedokázala). Také instrumentál doplňkový je někdy v rozporu s nynější normou: dosud nebyl zvlášť zbožným (48; zbožný); cítila se šťastnou (240; cítila se šťastna). Adjektiva possessivního je místy užito nad míru ve výraze s obecnou platností, na př.: ... měl šílenou odvahu člověka bez zrnka fantasie, pěsti obrovy (39; pěsti obra). Pod vlivem obecného jazyka je občas položen kondicionál přítomný místo minulého: Kdyby byla jen tušila, že je Mileva na blízku (!), byla by ji přivolala na pomoc, dvě by snáze zkrotily nemocnou (243; dvě by byly snáze zkrotily); Jiný na jeho místě ... by se věnoval své nemoci, byl by vyhledával léky a doktory (107; byl by se věnoval). Časová spojka *zatím co* se občas objeví — pod vlivem nesprávného současného usu — v platnosti srovnávací: Odpovídala mu povídavá paní Šimonová, zatím co její muž mluvil málo (214; kdežto). Nadbytečné *než* je v této účinkové větě: Na štěstí byla Mileva skutečně příliš mladá, než aby sledovala tragedii (230). Děj neskutečný si žádá kondicionálu i ve větě připouštěcí: Kdyby zde mínila zaváděti vysokoškolské mravy (t. j. v pensionátě), musila by se odstěhovat, třeba to bolelo všechny (175; třebas by to všechny bolelo). Několikrát najdeme adverbium místo participia tam, kde obsah věty žádá doplněk, nikoli příslovečné určení: „Možná, že právě to se mládeži líbilo," pomyslil si zahanbeně (189; zahanben); Eva Staňková pozlobeně prohlásila, aby mlčel (228; pozlobena).

Výběr slov je celkem správný. Jen málokde bychom raději viděli jiné slovo nebo jiný obrat, na př.: Chápe nyní příčinu svých bývalých smutků a trapného pocitu vykolejení (179; vyšinutí). První hodinu bude mít Helena Mayerová určitě již zítra (147; jistě). Stoupaly výš ..., až k samotnému nebi (266; k samému nebi). A přece tomu zabráněno být musí za každou cenu (50; lépe: stůj co stůj).

V tvarosloví se najde chyb jen několik: No aby vy jste všecko dobře nevyřídila (74; abyste vy); tak daleko se zdáš a jako by jsi byl tak blízko (61; jako bys); zatnuv pěst (138; zaťav);

stavíc doslova vzdušné zámky (186; stavějíc); je zvyklý stavit lidi až před události (19; stavět); myslela (82; myslila). Místo *rozkurážeti* by bylo lépe psát *rozkurážiti* (Víno ho trochu rozkuráželo 69), a naopak místo *zbujařiti* by bylo lepší *zbujařeti* (Omládl, zbujařil 69), neboť první sloveso je předmětné, druhé podmětné. Celkový kontext žádá přízvučného tvaru zájmena v tomto případě: Mám já bohatého milence? Platí mi někdo švadlenu? (242; mně). Zbytečně neskloňováno zůstalo vlastní jméno Corri: Domenica Corri — Římana rodem (t. j. znám; 161, Corriho).

Pravopis je správný; odchylek se najde jen málo a nepříliš závažných: kolem temene Lysé Hory (35, 101; Lysé hory); bylo parno a dusno, jak tomu bývá zřídka u severního moře (125; u Severního moře); stručné oznámení francouzské akademie (46; Francouzské); ani milenec sebe zaujatější (117; sebezaujatější); dostal návštěvu impressaria (141, 152; impresaria); tušila, že je Mileva na blízku (243; nablízku); boží péči, boží ochrany (161, 162; Boží).

Také interpunkce je korigována svědomitě. Odchylek proti správnému kladení nešťastných čárek jsem v celé knize napočetl něco přes dvacet; to je počet poměrně velmi malý. Někde je čárka položena zbytečně: Strusbeerg nevidí, než ji (15). Vypadá to, jako bych nikdy nebyla myslela na nic jiného, než na kudrlinky (82). Lemovaly je (t. j. vlasy čelo) hlubokými vlnami, a spadaly s něho v nepravidelných závitech na ramena (108). Někde zas naopak čárka chybí: Nechej dva mladé lidi pohromadě[,]a než se vrátíš, mají se za milence (78). Lidé, kteří si mohou dovolit podobný přepych[,] jako je hra vynikajícího koncertního mistra (143). Chtěl jsem, abyste se dostala dál[,] než je Corri (158).

Kniha je vytištěna pečlivě, v pěkné úpravě a bez tiskových chyb.

Nelze sice říci, že by Čarovná zahrada překonala Milostný kruh, ale zajisté se k němu řadí čestně. Není to kniha ani obsahem ani formou výbojná, ale je pěkným svědectvím dobré úrovně naší literární produkce. *J. V. Bečka.*

DROBNOSTI.

CHASA. NŘ. se o tomto slově zmiňovala už VII, 155. Aby obraz o něm byl úplnější, lze dodati kromě odvozeniny *chasník* — pomíjím *chasovský* a pod. —, o níž byla tehdy řeč, ještě odvozená slova *cháska,* jihočeské

chásňa, z kladského nářečí pak ještě *chasák, chasnice, chasenčí* (jako *dětenčí* = dětský), *chasenský.* Na Kladsku říkají: dyš sem byl malej chasa (= chlapec), nechtěl sem poslouchat; pasáka si vzal jednoho chasu ze dvora; měla jednu malou chasu (= holčičku); neměl žánou chasu (= děti), viz Kubín, Lidomluva 123. U moravských kopaničářů je plurál *chasovja* (NŘ I, 145), jako *chlapovja.* Slovo *chasa* je rozšířeno snad po celém území našeho jazyka; bylo už v staré češtině, má je Klaret; od nás přešlo k ostatním západním Slovanům (p. *chasa, chaśnik,* dl. *chasa* bez dalších odvozenin). Stran jeho původu myslil Matzenauer na něm. *hansa,* ale nepřesvědčil nikoho; jiný vážný pokus se nevyskytl. Budiž nám dovoleno přednésti novou domněnku: myslíme na přejetí z italského *casa,* což je dům, přeneseně služebnictvo, čeleď (i rod, dynastie, *casa di Savoia*), zkrátka vše, co i my můžeme nazvati „domem". Naši předkové poznali asi toto italské slovo hlavně s přeneseným významem „obyvatelstvo domu", t. j. — nehledíme-li k pánu a k paní — děti a čeleď. Naše významy se dají z toho odvoditi všechny; i příchuť hanlivá: bývalo' služebnictvo pěkná sebranka, pravá „cháska", „čeládka". Italské *s* přejato zde jako *s* (jinde bývá *š*); za *k* položeno *ch* asi právě z té příčiny, že starým Čechům bylo to slovo, zdá se, výrazem vulgárním (cizí slova takový ráz mívají), a to hanlivým nebo posměšným. Je-li tomu tak, je nám *chasa* dokladem toho, že expresivní záměna *ch* za *k* může zasáhnouti i slova přejatá. *V. Machek.*

JMÉNA HUB. Jako dodatek k svému článku v NŘ. XXVIII, 117 uvádím zprávy jeho čtenářů, doplňující mé tehdejší výklady; pánům dopisovatelům srdečně děkuji. Podoba *křemenáč,* shodná s Klaretovou, žila do nedávna v Nedvězí u Svatojanských proudů (p. PhC. V. Kadeřávek). O slově *tvrz* píše p. řed. J. Holub: „Na Písecku, přesněji v okruhu Mirotic, starší a nejstarší lidé říkají vskutku hřibům *tvrz, tvrzík, tvrzník.* Slýchal jsem tak velmi často v studentských letech; nyní je to již vzácné, mladší to slovo již neznají vůbec." O slovech *špička* a *špičník* píše p. odb. uč. V. Vacek z Merklína: „*Špička* je tu Marasmius oreades, *špičník* Boletus rufus. Obě tyto houby mají proti jiným houbám v nářečí pojmenovaným tenkou a vysokou nožku. Podobnou vlastnost má i Bol. scaber, jenž má české přírodopisné jméno *špičník* (Velenovský, České houby 699). Špička ovšem na všech vyobrazeních, jež mám po ruce, má zašpičatělý klobouček." O slově **chřušč* jsem napsal, že u nás asi zaniklo, podoba *křišť* že nebyla u nás dosud nalezena jako lidová. K tomu sděluje p. prof. J. Mukařovský, že v dětství slýchal v Kasejovicích na Nepomucku, kde býval o prázdninách, název *křiček,* a udává, že to byla houba „barvy hnědošedé, podobné zbarvení suchého jehličí nebo písku", a že „měla široký klobouček k zemi přisedlý, někdy i do ní okrajem zabořený, uprostřed proláklý. Spodek kloboučku byl řasnatý. Dávali ji do polévky, a v ní se od ostatních hub zřetelně odlišovala aromatickou příchutí i tím, že vařením neměkla, ale zůstávala chřupavá. Jde však především o jméno, a to je, tuším, až na di-

minutivní příponu totožné s Klaretovým *chrziescz* - **chřušč*, i když změna šč v č není pravidelná." (Jde o přesmyk *šť* > *č*, obdobný změně *st* > *c* v slovenském *kocka* proti č. *kostka*, o níž viz LF 56, 28.) Druhé svědectví o téže houbě a její určení podává p. Vacek: „Jménem *křič* tady jmenují staří lidé holubinku osmahlou. Sbírají ji jako chutnou houbu. Také Velenovský 123 píše o ní, že se v některých krajinách sbírá pod jménem „křiště". Dr. Bayer v Časopise č. houbařů 21, 59 uvádí pro ni z Plzeňska lidové jméno *ohřič* (není-li v tom tisková chyba místo *chřič*). Výskytem se h. osmahlá podobá ryzci peprnému." Je tedy zřejmé, že se musím opraviti. Slovo *křišť* (*křič, křiček*) vskutku žije jako lidové, ale znamená nikoli druh hřibu (na ten je tedy přenesl Presl), ale jeden druh holubinky. Přechod na holubinku se dá snad objasnit tak, jak to naznačil p. Vacek. Týž autor píše m. j. dále: „Konečně si dovoluji upozornit na to, že pro Boletus scaber a i pro Bol. rufus je na Merklínsku lidový název *vosovák*. Domnívám se, že to slovo pochází od původního nářečního **osa*, t. j. osika. Ze základu *vosa* mohlo být přídavné jméno *vosový* a od něho příponou *-ák* byl patrně vytvořen nynější tvar vosovák. Ta přípona je tu u hub častá (**dubák, podubák* < *poddubák* a j.). Docela obdobný případ by byl u březováku: *bříza* — *březový* — *březovák*. Slovo *vosa* se už ve zdejším nářečí nevyskytuje. Pro strom Populus tremula je tu vedle *vosiky* ještě druhý tvar *vosina*. Ten ukazuje přímo na původní základ *vosa*. Druhotvary keřů a stromů s příponou *-ina* jsou tu v nářečí hojné, na př. *bříza* - *březina* (s významem nejen „březový háj", nýbrž i „jednotlivá bříza"), *jedle* - *jedlina, chvojka* - *chvojina, volše* - *volšina* (k tomu poznamenávám, že i na Hořicku se říká *volšina* vedle *volše* v témž významu), *smrček* - *smrčina, hívina* k hromadnému *híví* (slova *híva* ani *jíva* se tu nevyskytují). Kromě toho je původní jméno *vosa* zachováno,, jak se domnívám, i v pomístním jméně Vůsí, jež se tu několikrát vyskytuje. To je podle všeho kolektivum k *vosa* a znamenalo původně osikový porost. (Stran *ů* lze výraz ve *vůsí* srovnati, jak dí správně autor, s tamějším nářečním *ve vůčku* = v očku a s pomístním *ve Vůstrovci* = v ostrovci, což je pole v Libákovicích, a odkázati k stč. *k óku* atd.) *Vosina, vosovák* a *Vůsí* by byly dokladem toho, že ve zdejším nářečí býval patrně vedle (*v*)*osika* a (*v*)*osina* ještě výraz (*v*)*osa* se stejným významem." S tímto výkladem uvedených slov zcela souhlasím. Jsou to vskutku cenná svědectví jak pro tvoření názvů typu *březák*, tak i pro existenci základního slova *osa* (= *osika*), v češtině v tomto významu dosud tuším nedoloženého. Slovo *osa* je však u ostatních západních Slovanů doloženo dobře: p. nář. *osa*, hl. *wosa*, dl. *wósa* (jinak jsou jen odvozeniny *osina, osika*, resp. *jasika*). Nový doklad toho, že je v našich nářečích uložen ještě mnohý cenný materiál, o kterém dosud nevíme.

V. Machek.

MÁČKA (NŘ. XXVIII, 106). Podle zprávy p. D. Niče z Prahy se na Slánsku vyslovuje dosud *mačka*, s krátkým *a*. *V. Machek.*

NEMOCNIČNÍ LÍSTEK. Nevím, zda i jinde v Praze nebo i mimo Prahu, ale u nás na Spořilově jmenují lidé napořád lístek na mléko pro nemocné „nemocniční lístek". Ten, kdo je zvyklý při mluvě trochu myslit, cítí, že je to pojmenování nesprávné. *Nemocniční* znamená zajisté — jak vysvětluje PSJČ III, 378 — něco, co náleží, vztahuje se k nemocnici nebo k nemocnicím, co souvisí s nemocnicí. PS dokládá tento význam citáty z Mahena (nemocniční postel), z Majerové (nemocniční vrata, nemocniční praxe) a z Vrchlického (nemocniční doktor) a připojuje (bez dokladů) spojení nemocniční vůz (= zařízený na dopravu nemocných), nemocniční loď, vlak a pod., v nichž adj. *nemocniční* má bezpochyby týž význam. Podobně čtu u Thomayera, autora, jenž vyniká nejen neobyčejně správným jazykem, ale jako vynikající učenec užívá jistě slov svého oboru v pravém jejich významu: Tuto nostalgii... pozorujeme nejednou u nemocničních nemocných (Z lidské biologie a jiná prosa, Sebraných spisů J. T. sv. IV, 66); ...u muže, který byl ošetřován v mém nemocničním oddělení (ib. 134); jako nemocniční lékař jsem s nimi (t. j. s tuláky bez domova) v ustavičném styku (137); churavost tato (bronchitis vagantium) v čas potřeby jim (tulákům) otvírá brány nemocničné (138 — tu užil T. téhož adjektiva, ale v tvaru tvrdém, jejž PS nezaznamenává) a j.

Kde se vzalo nesprávné užití tohoto adjektiva ve spojení „nemocniční lístek"? Soudím takto: Je v našem jazyce snaha přívlastky vyjadřovati co možná přídavnými jmény určitými (= přívl. shodné) místo výrazů předložkových (= přívl. neshodné). Tak užil někdo výrazu *nemocniční* jako označení pro lístek (na mléko) pro nemocné, ač tento lístek s nemocnicí nijak nesouvisí; užil ho proto, že nenašel jiné, vhodnější a správnější jméno přídavné, kterým by bylo lze nahradit předložkový výraz *pro nemocné* (příd. jméno k slovu *nemocný* zní ovšem *nemocenský*).

Aug. Jar. Doležal.

Poznámka redakce.

Toto číslo bylo v podstatě vysázeno už koncem března 1945.

Předplatné na rok 1945 činí K 35·—.

„Naše řeč" vychází v desíti sešitech o 24 stranách, a to každého měsíce, vyjímajíc prázdniny za roční předplatné **35 K**, s pošt. zásilkou **36 K**. Jednotlivá čísla jsou po 4 K.

Předplatné přijímají všechna knihkupectví, zejména nakladatelství Šolcovo a Šimáčkovo v Praze II, Spálená ulice č. 29. — Přihlášky předplatitelů, reklamace nedodaných čísel a podob. vyřizuje jen administrace „Naší řeči" tamtéž.

Přejímati výklady „Naší řeči" ve větším rozsahu do jiných spisů lze jen se svolením redakce.

Příspěvky rukopisné, časopisy výměnou a knihy na posouzení posílejte odpovědnému redaktorovi **dr. Jiřímu Hallerovi** v Praze XVI, Xaveriova 1. Redakce odpovídá dopisem jenom na dotazy, ke kterým je připojena známka na odpověď.

„Naše řeč" čís. 2. Dne 18. července 1945. — Vydává za III. tř. České akademie věd a umění v Praze nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s r. o. v Praze. Odpovědný redaktor prof. dr. Jiří Haller. Vychází 10krát do roka. Užívati novinových známek povoleno. „Dohlédací poštovní úřad Praha 25." Tiskli Pour a spol. v Praze I, Waldhauserova 17. Telefon 627-51-52.